

Maksimilijan Leopold baron Rasp

in njegova šola.

(Spisal *Josip Benkovič*.)

Nobena doba slovenske zgodovine po dosedanjih opisih ni opisana tako „črno“, kakor 17. in 18. stoletje, t. j. doba protireformacije, v kateri so baje katoliški zelotje z „autodafeji“ uničili vse cvetove slovenskega slovstva, in ko zaspana katoliška duhovščina ni nič storila za narod. To je staro očitjanje, ki pa ni nikakor pravično.

V teh-le vrsticah nikakor ne namerjam obdelovati vse omenjene dobe, temveč le ob vzoru skoro do cela pozabljenega moža hočem pokazati velik kos kulturnega, smelo trdim, tudi specijalno slovstvenega dela, ki ga doslej niso prav nič poštevali. In ta mož ni jedini; bila jih je cela vrsta, ki so delali za narod mnogo in vsestransko, a tako na tihem, da knjiga o njih ne pové mnogo, tem več pa hvaležnost narodova. Ko pridejo ti veljaki-narodnjaki iz 17. in 18. stoletja polagoma iz pozabljenosti na dan, potem posije pač svetlejša luč v „katoliško temo“, ki leži še vedno nad Hrenovo in poznejšo protireformacijsko dobo.

I.

Po dolgotrajni suši si človek srčno zaželi pohlevnega dežja, da namoči zemljo in poživi vsa živa bitja. Ako pa po suši pridvi ljut vihar z bliskom in gromom, ploha s točo, potem je suha zemlja pač namočena

„Dom in svet“ 1899, šte. 10.

in poživljena, toda sledovi viharja in povodnji se opažajo na vseh straneh. Človek se prestraši, ako pogleda na svoja polja in travnike, ker ploha je nanje nanesa peska, kamenja in vsakovrstne navlake. Ako vse to pusti, ostane mu le peščena nerodovitna puščava.

To je živa slika narodnega življenja na Slovenskem okoli l. 1600., ko so se reformatorji morali umakniti,

in se je pod vodstvom škofa Hrena začela protireformacija na celi črti. Suša je trla dotlej slovenski narod, silna duševna suša. Luteranska reformacija je bila silovita povodenj, ki je z gromom in s strelo prihrula doli iz Nemčije ter preplavila slovensko zemljo. Res, da jo je namočila, a — kako? Verska reformacija nam je prinesla kalno vodo, nezdravo slovstvo.

Pregovor pravi: „Črka morí, duh pa oživlja.“ Pri nas je bilo v 16. stoletju

uprav narobe. Črka nas je hotela oživiti in nas je, hvala Bogu, res oživila; toda duh, ki je vel iz te črke, nas je moril.

V prikupljivi slovenski skledi se je nudil Slovencem dušni strup.

Škof Hren je naposled zamašil vse hudournike, ki so izviralí na Nemškem. Voda se je polagoma odtekla, zemlja je bila namočena, a na prostrani slovenski planjavi je bilo nasutega mnogo peska in kamenja. Ko-

Maksimilijan Leopold baron Rasp.

lika nenravnost je zavladała med Slovenci po protestantizmu! Največja hudodelstva, skrajnja surovost in podlost, vse to je bilo na dnevnem redu prav tako kakor na Nemškem. Kar se je dogajalo po Lutrovih spletkah na Nemškem, vse to se je (seveda v manjšem okviru) nekoliko pozneje ponavljalo na Slovenskem.

Koliko dela je čakalo škofa Hrena, ko je l. 1599. zasedel ljubljansko stolico! Pičla četa tedanjih katoliških duhovnikov mu je sicer stala zvesto ob strani in mu pomagala odvažati luteransko navlako in čistiti s plevelom zmot čez in čez prerastlo slovensko zemljo, vendar se je delo odsedalo le počasi. Ni čuda, saj bolezen pride z vozom, a odhaja po niti. Preteklo je skoro poldrugsto let, da se je zacelila velika rana na telesu slovenskega naroda. — Nehoté se tu usiljuje vprašanje: Kaj bi bilo s slovensko zemljo, če bi se iz Nemčije sem zatrošeni plevel in naplavljená sodrga ne bila odstranila? Najbrže bi ne bila dobila več pristnega narodnega lica. Bi se li moglo tako pokvarjeno ljudstvo upirati potujčevanju?

Ko je Hren preprečil ves luteranski vpliv na Slovence, lotil se je pozitivnega dela. Da bi izboljšal podivjano in propalo ljudstvo, je s škofijskimi sinodami najprej krepko organiziral svojo duhovščino.¹⁾

Versko življenje je poživil s cerkvenimi bratovščinami, ki so v luteranski dobi do malega vse prenehale delati, in z novimi samostani. V Ljubljani so se zopet naselili avguštinci in frančiškani; na novo je pozval jezuite in kapucine. S tem je postavil močne trdnjave katoliškemu življenju. Največjega pomena je bila gimnazija, katero so prevzeli jezuiti. — Gmotno stanje ljudstva pa je dvignila duhovščina z ustanovitvijo raznih zadržug ali cehov, ki so sicer že v 15. stoletju lepo prospevali, a je protestantizem vse uničil. Po bratovščinah in cehih se je socialno življenje na Kranjskem zopet kmalu povzdignilo do nenavadne višine. S tem se je položil vsaj čvrst temelj novemu kulturnemu razvoju.

¹⁾ Sklical je štiri sinode; prva je bila l. 1605.

Škof Oton grof Bichheim se je mnogo trudil, da bi dvignil tudi umetniški vkus, zlasti v cerkvenem stavbarstvu. A naletel je na odpor. Kot tujec in fino izobražen mož je imel med Slovenci težavno stališče, ker niti duhovščina še ni znala ceniti umetnosti v cerkvi, nekaj pa se tudi ni utegnila baviti s takimi stvarmi.

Šele dobrih sto let po zatoru protestantizma se je narod zopet toliko razvil in utrdil, da se je mogla ukoreniniti kaka večja ideja. Ustanovila se je umetniška „Academia Operosorum“ in kmalu potem glasbena „Academia Philharmonicorum“.

Slovstveno pa uprav v tej dobi niso mnogo delali. Pisali so le redovniki in nekateri starejši svetni duhovniki; mlajši duhovniki niso utegnili, ker so bili z drugim pastirskim delom preobloženi. Storili pa so tem več za gmotni napredek ljudstva. Da pa so se dobro zavedali, kako potrebuje narod berila v svojem jeziku, pričajo razne okolnosti. Kartuzijanski prijor iz Bistre se je ponudil, da hoče gmotno podpreti katoliško izdajo Dalmatinove biblije. Hren govori l. 1627. „de Hymnologio Slavico typis edendo pro communi bono“. Diskalceat o. Ignacij je imel že l. 1710. celo slovensko sv. pismo v rokopisu, itd. Da se ni še več storilo v samostanih, je razlog ta, da je nedostajalo slovenskih močij. Kolikor jih je bilo Slovencev, bavili so se mnogo s pastirstvom ali pa s šolami, n. pr. jezuiti in nekoliko tudi frančiškani. Za znanstvene razprave narod še ni bil dozorel, ko je le semtertje kdo znal čitati.

Celo 17. stoletje je torej res doba katoliške protireformacije. Popravljalo se je, kar je protestantizem ukončal; zidalo se je iz nova na razvalinah. Zato se to „katoliško“ stoletje na vnanje res tako ne blesti, kakor se blesti „luteransko“ 16. stoletje v svoji — negativni luči. Seveda podirati je mnogo lože nego zidati. Vkljub temu pa ima 17. vek v slovenski zgodovini pristni naš narodni znak: znak tihega, vstrajnega dela brez hrupa in razkazovanja. Da se ta moja trditev pojasni, treba še nekaj naših velezaslužnih mož

iz one dobe oteti pozabljenosti. Doslej se njih imena niso omenjala, ker slučajno niso pisali, vsaj za javnost ne. Kar pa so sicer dobrega storili za narod, to se je premalo cenilo. Zaslužili pa so, da se z zlatimi pismenkami zabeležijo v naši zgodovini, ker so bili res vzorniki. Njih delovanje je bilo tem izdatnejše, ker so skoro celo življenje preživeli na enem kraju, tam svoje nazore vcepili in lepe sadove zapustili. Tako se ni moglo dogajati, kar dandanašnji, žal, tolikrat izkušamo, da vsak dela po svoje in marsikdo smatra kot svojo prvo nalogo, da podere to, kar je naredil njegov prednik.

Kakor nizki pustolovci se nam kažejo luteranski slovenski reformatorji s Trubarjem na čelu, ako jih primerjamo s temi treznimi, do skrajnosti požrtvovalnimi in nesebičnimi katoliškimi protireformatorji! Oni so delali s hrupom; sejali so veter, a želi vihar. Sadovi njih uka so bili žalostni za narod: strašna demoralizacija, razbrzdanost, upornost itd. Ni čuda, da je verno ljudstvo take „reformatorje“ iz lastnega nagiba marsikdaj siloma zapodilo izmed svoje srede! Uspehi katoliške protireformacije so bili do cela drugačni: mirno in redno življenje, omika, duševno in gmotno blagostanje. Ljudstvo je odkritosrčno ljubilo te može kot svoje dobrotnike in jih ohranilo v hvaležnem spominu.

Toliko o dobi katoliške protireformacije, katero smo doslej tako slabo poznali in tako krivo sodili.

II.

Nekaka tipična prikazen med katoliškimi protireformatorji je kamniški župnik Maksimilijan Leopold baron Rasp.

Porodil se je v starološkem gradu 14. listopada l. 1673. Njegov oče Janez Jurij baron Rasp „de Ostrebiz, Altlack & Lustthal“ je upravljal službo žitničarja v Loki. Rodbina Rasprov je v kranjski zgodovini dobro znana; dala je državi in cerkvi več vrljih mož. Maks Leopold je šel menda zgodaj na tuje, da si pridobi v raznih šolah potrebnih znanosti. V l. 1693—1697 je bil v Rimu gojenec nemškega zavoda (Collegium Germanicum) in

sicer kot bogoslovec dunajske nadškofije. Najbrže je prejšnje svoje študije zvršil na Dunaju, kjer je vstopil v duhovski stan. V Rimu je prejel mašniško posvečevanje in dosegel doktorat sv. pisma.

Ž njim vred je bilo v nemškem zavodu v Rimu še nekaj drugih kranjskih rojakov, n. pr. Fr. Ks. baron Gall, Janez Benaglia pl. Rosenbach, Adam Baltazar pl. Kutsklam, poznejša ljubljanska kanonika Janez Andrej pl. Flachenfeld in Jurij Sigismund baron Edling.

Povrnivši se iz Rima je ostal najbrže v domači ljubljanski škofiji, kjer se je tako omilil tedanjemu škofu Sigismundu Herbersteinu, da ga je šele 26 let starega imenoval kamniškim mestnim župnikom l. 1699. Nekaj let pozneje je postal tudi arhidijakon za gorenjsko stran.

O njegovem neumornem in vsestranskem delu podati popolno sliko doslej ni še mogoče, ker še niso odprti vsi viri, ki o njem poročajo. A že same te podrobnosti, katere nam podajejo o njem mrzli kameni, kratke beležke in ljudska govornica, morajo v nas vzbuditi občudovanje in spoštovanje do tega nenavadnega moža.

Kot vzoren duhovnik-župnik je bil pred vsem izvrsten dušni pastir, pravi dušni in krušni oče ne le svoji tedaj zelo obsežni župniji, temveč tudi celi okolici. Ni se ustrašil nobenega duševnega ali telesnega truda, nobene gmotne žrtve, da je le osrečil sebi izročene vernike. Obdarjen z znatnim imetjem je lahko delil dobrote v obilni meri; in res jih je v pravem pomenu razsipal na desno in na levo. Sam se je mrtvičil do skrajnosti, da ga je bila le kost in koža; molitev in dobra dela so mu bila vsakdanja hrana, vstrajni post pa za priboljšek. Dan za dnevom je bilo pri njem s hrano preskrbljeno celo omizje ubožcev, katerim je on sam stregel. Koliko in kako je delal na prižnici in v izpovednici, sploh v cerkvi, ume se ob sebi.¹⁾

Fino izobražen v lepih umetnostih, kar je na Laškem kot bogoslovec lahko dosegel, je z besedo in z dejanjem pospeševal v do-

¹⁾ Primeri: „Venec“, I. 1897. str. 179—182.

movini vsako podjetje, ki naj bi narod dvignilo do večje omike, ali mu koristilo v kakoršnemkoli pogledu.

2. grudna l. 1699. je povabil stolni prošt Janez Prešeren k sebi v stanovanje kanonike Janeza Antona Thalnitscherja, Janeza Pichija, Frančiška Gottfrieda barona Billichgraza in kamniškega župnika Raspa. V prijaznem pogovoru je navel Thalnitscher besede na rušečo se stolno cerkev in toplo priporočal, da se začne zidati nova stolnica. Vsi so se soglasno za stvar zavzeli, in škof Herberstein je potrdil njih sklep. S tem je bil storjen prvi srečni korak k velikanskemu delu. Med dobrotniki, ki so obljubili pomoč, nahajamo poleg deželnih stanov, škofa, prošta in generalnega vikarija Thalnitscherja v prvi vrsti župnika Raspa, ki je obljubil 500 gld. Pozneje je z največjim zanimanjem in požrtvovalnostjo zasledoval zidavo nove stavbe.

Ko je l. 1701. umetniška „Academia Operosorum“ stopila v javnost, bil je Rasp med njenimi prvimi člani. Nadeli so mu častni priimek „Indefessus“ t. j. „Neutrudljivi“. Njegov vredni sovrstnik in tekmeč, znani mecenat Janez Jakob Schilling, župnik v Kranju, pa je dobil naslov „Sedatus“ t. j. „Mirni“, Thalnitscher „Sedulus“, t. j. „Marljivi“. Udeleževali so se marno akademičnih sej in posegali v debate.

Kar je „Academia Operosorum“ delala v večjem obsegu v Ljubljani, to je opravljal Rasp z mnogim uspehom v svojem delokrogu.

Mestna župna cerkev v Kamniku je bila krasna gotska stavba iz 13. stoletja, torej stara že 500 let. Ker se je jela že rušiti, dal jo je Rasp podreti in na mesto nje je sezidal sedanjo cerkev, ki je bila dovršena in posvečena l. 1734. Sicer ni niti po velikosti niti po kakovosti kaka umetnina, ker je zidana v navadnem, recimo „kranjskem“ slogu, kakoršnega so največ rabili sploh na Slovenskem: renesanški slog v najpreprostejši obliki. A če pomislimo, da je vse to delal skoro le ob svojih stroških, moramo strmeti nad toliko požrtvovalnostjo. Presbiterij je slikal Fr. Jelovšek, jeden najboljših tedanjih slovenskih slikarjev.

L. 1724. je sezidal Rasp nad Kamnikom kapelico sv. križa s pasijonskimi postajami. Ta, meščanom in okoličanom jako priljubljeni kraj se imenuje Kalvarija. Razven tega je nekaj razširil, nekaj pa prenovil podružne cerkve ter jim oskrbel, če tudi ne dragoceno, pa vendar lično notranjo opravo. Nekatere stvari pa smemo šteti tudi med umetnine. Vse to je plačal največ iz svojega lastnega žepa.

Pri cerkvi sv. Jožefa na Žaljah je priredil l. 1725. ljudski misijon, ki je bil sploh prvi na Kranjskem.¹⁾ Vodili so ga jezuitje od 18. do 26. malega srpana. Sklepne procesije se je udeležilo okoli 17 tisoč ljudi.

Rasp je bil dober prijatelj samostanom. Po njegovem posredovanju je znani mecenat Jakob Schell pl. Schellenburg l. 1703. popolnoma prenovil kamniški frančiškanski samostan s cerkvijo vred. Leta 1708. so v njem imeli provincijalni kapitel, menda v zahvalo za požrtvovalnost in naklonjenost obeh mož.

V Mekinjah je vodila tedaj samostan opatica M. Doroteja Sidonija grofica Gallenberg (1706—1729), jako izobražena gospa. Dočim je bilo samostansko poslopje že l. 1682. do 1686. krasno prenovljeno, sklenila je opatica najbrže po nasvetu Raspovem, da popravi cerkev. V dveh letih (1722—1723) je bila cerkvena notranjščina preprosto sicer, a lično predelana; l. 1720. pa postavljene nove orglje in nov oltar.²⁾ Njena naslednica je bila M. Maksimilijana Leopoldina grofica Gallenberg (1729—1759), katere se redovni nekrolog posebno laskavo in hvaležno spominja kot ljubeznive matere celi okolici in kot trezne in modre opatice.

¹⁾ „Quae cum in hoc Ducatu Carnioliae nunquam et nusquam ante hac recordatione hominum seu traditione seu scripto relicta, habita fuisset primo loco et tempore inchoata in Civitate Stain“

²⁾ V cerkvi sta tudi dva krasna mramornata kipa sv. Bernardina in sv. Kapistrana, najbrže delo slavnega Robbe. — Nekrolog hvali zdravniško izvežbanost opatice: „Foemina scientiae medicinalis longe peritissima. Praesidium aegrorum praestantissimum, cuius mortem non modo hoc Monasterium, sed et universa circumiacens vicinitas deploravit. Requiescat in sancta pace!“

Obrtne zadruge, ki so bile deloma že v 15. stoletju ustanovljene so se ob času katoliške reformacije zopet poživile in bile v začetku 18. stoletja v najlepšem cvetu. Rasp je cehe kar najbolj pospeševal v svojem področju. Poseben ugled so uživali kamniški kovači (žebjarji), nožarji, usnarji, krznarji, tkalci in čipkarji. Mali sledovi te zdrave in krepke organizacije so se ohranili do najnovejših let. Krznarji so imeli v Krašnji svoje skupno skladišče, odkoder se je njih blago po Dunajski cesti izvažalo v daljnje kraje, celo v Nemčijo, zlasti na Saksonsko in nekaj tudi na Laško.

Največje zasluge pa si je pridobil Rasp s poučevanjem mladine. Dosegel je najsijajnejše uspehe in to v dobi, ko je vlada za naobrazbo mladine storila še prav malo.

Ker kamniško mesto tedaj ni še imelo ljudske šole, kupil je Rasp zasebno hišo in jo priredil za šolo. Poučeval je nekaj sam, nekaj pa njegovi duhovni pomočniki, katerih je bilo tedaj v Kamniku po šest do osem. Služili so za beneficijate in manemisarje; celo žalska cerkev je imela tedaj svojega duhovnika. Nekateri bivši Raspovi gojenci so se kot duhovniki naselili v svojem rojstvenem mestu in nadaljevali to požrtvovalno in lepo delo. Ker so bili njih dohodki zelo skromni, jih je najbrže Rasp sam podpiral iz lastnega žepa.

V šoli so se učili dečki ne le čitati, peti in pisati, temveč tudi umnega gospodarstva, sploh vsega, kar so potrebovali za življenje. Bolj nadarjene učence so poučevali tudi v latinščini, grščini in v glasbi ter jih pošiljali pozneje v Ljubljano, kjer so v jezuitskem kolegiju zvršili studije. Umevno je, da se je večina teh gojencev posvetila duhovskemu stanu; mnogi so stopili kot redovniki v ta ali oni samostan. Koliko se jih je uvrstilo med svetno inteligencijo, ni dovolj znano. Nekateri so postali organisti pri župnih cerkvah, in kot taki so prostovoljno poučevali mladino na svojem domu.

Značilno je, da kamniško mesto z okolico vred niti preje niti pozneje ni dalo toliko duhovskega naraščaja nego v tej dobi.

Nekatere rodbine so dale po dva, tri, štiri ali še več duhovnikov.

Raspovi gojenci in pozneje šolski sodelavci so bili duhovniki: Anton Romšak, Friderik Golob, Anton in Gregorij Žerovnik, Matija Hodomal, Valentin in Matija Žagar, Sigmund Reich, Jožef Klemenc itd. Razven teh je poslal iz svoje šole še celo vrsto svetnih duhovnikov in redovnikov. Tu navajam le nekatera imena, n. pr. Jožef Makovec, Frančišek Žagar, Valentin in Simon Reich, Pavel Turk, Andrej Vrlinšek, Gregorij Kramar, Dizma Irlič, Anton Kapus, Urban Borštnar, Jožef Val. Franz i. t. d. — Frančiškani: Robert, Sigismund in Bonaventura Skerpin, Osvald in Jošt Schaffer, Valerijan in Egidij Omersa, Severijan¹⁾ in Oton Spruk, Roman in Maksencij Wider, Reginald Franz, Vincencij Marijašič, Andrej Hvalè, Ignacij Žagar, Maver Fajdiga, Honorat Vadlav.²⁾ Janez Žigan, itd. — Cistercijani: Gerard Isepp, Sigismund Žigan³⁾, Benedikt Omersa, Siegfried Marijašič, Bernard Fabijan⁴⁾ itd. — Kartuzijan: Ignacij Schaffer.⁵⁾ — Premonstrat: Avguštin Irlič.

Izmed frančiškanov jih je pet dospelo do provincijalske časti: Sigismund in Bonaventura Skerpin, Oton Spruk, V. Marijašič in Honorat Vadlav.

¹⁾ Umrl je misijonar v Achiminu v Egiptu l. 1769.

²⁾ Ko so ob času sekularizacije samostanov vabili redovnike v dušno pastirstvo, se je temu kvarnemu vplivu odločno upiral. Nekrolog pravi o njem: „Tempore tumultuoso contra incitamenta ad statum sacerdotii saecularis fortis S. Francisci athleta.“ Umrl je — zadnji Raspov gojenec 2. velikega travna l. 1826, star 93 let.

³⁾ Živel je v kostanjeviški opatiji. L. 1736. dne 29. malega srpana je 50 Turkov pod vodstvom Hasan-Bišiča samostan napadlo in ga v petih urah do cela izropalo. Ubili so štiri osebe in 12 jih smrtno ranili. Med ubitimi sta bila prej imenovani o. Sigismund Žigan in samostanski kamornik o. Evgenij bar. Jurić. — Temu samostanu je zapustil Rasp svojo knjižnico. Tu je živel njegov sorodnik o. Marijan baron Rasp.

⁴⁾ Bil je poprjeh duhovnik lavantinske škofije, a kot župnik v Rušah je stopil v vetrinjski samostan in tam umrl l. 1748.

⁵⁾ Bil je samostanski prokurator v Bistri. Ž njim vred je bil v tem samostanu o. Dizma Japelj, menda sorodnik slavnega Jurija Japlja.

Nekatere izmed učenk iz Raspove šole so pozneje zasebno poučevale mladino; mnogo jih je pa tudi stopilo v samostane v Mekinjah, v Velesovem, v Loki in v Ljubljani, morda tudi drugod. Rasp sam je imel tri sorodnice-klarisinje: M. Rozalija je bila v Mekinjah, M. Notburga in M. Kordula pa sta bili v Ljubljani.

V petju in v glasbi je učil mladino župnijski organist Valentin Götzl, pozneje pa J. Dizma Irlič. Znani komponist Jakop Zupan, ki je l. 1780. zložil napev operi „Belin“, je bil najbrže tudi gojenec Raspove šole. Stratil piše, da je okoli l. 1750. slavni Peter Pavel Glavar v Komendi zgradil lepše in prostornejše šolsko poslopje in da je pozval iz Kamnika izurjenega in godbe veščega Jakopa Zupana. Šolo in učitelja je plačeval iz svojega žepa. Poiskal je v okolici otrok ter jih dal ne le brezplačno poučevati v branju, pisanju in godbi, temveč jih je preskrbel tudi z vsem potrebnim, s stanovanjem, s hrano in z obleko. V Komendi so imeli tedaj izborna cerkvena petje; slovesne maše so spremljali celo godci. Ostanki Zupanovega truda so se ohranili do najnovejših let. Pred nekaterimi desetletji so bile namreč še godbe v Žejah, Mostah in na Mlaki pri Komendi.

L. 1762. se je Zupan preselil nazaj v Kamnik in tu ostal kot organist in učitelj do svoje smrti 11. mal. travna l. 1810. Kakor v Komendi tako je tudi v Kamniku uglasboval maše ali jih vsaj prirejal za instrumente. Iz vsega smemo sklepati, da je Rasp opazil v mladem Zupanu glasbeno nadarjenost, in da ga je njegova darežljiva roka poslala na tuje, kjer se je mogel v glasbi temeljito izobraziti.

Po 43 letnem trudapolnem delovanju, bogatem na zaslugah in sijajnem po tolikih in takih uspehih, je župnik Maksimilijan Leopold baron Rasp umrl 12. grudna l. 1742. v 70. letu svoje dobe. Pokopali so ga v kriпти mestne župne cerkve, katero je sam postavil. Njegov prijatelj Sigismund grof Gallenberg, zavetnik mekinjskega samostana, mu je postavil v cerkvi mramornat spominik, ki v kratkih a tehtnih besedah slavi pokojnikove

zasluge.¹⁾ Knjige in ljudska govornica pripovedujejo, da je vrli mož umrl v sluhu svetosti. Njegov spomin v ljudstvu je res blagoslovljen.²⁾

Z njegovo smrtjo pa njegovo veliko in lepo delo nikakor ni prenehalo. Pognalo je premočne korenine in se razrastlo v velikansko drevo domače, pristno narodne omike, od katerega so ljudje sadove uživali do najnovejših časov in jih nekoliko še sedaj uživajo, čeprav ne vedó, odkod prihajajo.

III.

Raspovi bivši duhovni in, recimo tudi, „šolski“ pomočniki so se ob svojem vzornem „duhovnem očetu“ napojili ž njegovim velikim čudatvornim duhom in povsod, kamorkoli so prišli, v večji ali manjši meri po krajevnih okolnostih zasnovali slična kulturna dela v blagor in napredek svojemu narodu.

Pred vsem nam je imenovati slovečega Petra Pavla Glavarja, ki sicer ni bil njegov kapelan, a mu je bil v Komendi neposrednji dokaj mlajši sosed. Njegovo navdušenje za naobrazbo mladine smo že nekoliko omenili. Koliko se je trudil za prospeh cerkvene umetnosti, za napredek umnega gospodarstva, kmetijstva in čebelarstva, je

¹⁾ Med drugim se glasi napis: „Fuit pater pauperum et omnibus omnia“. V mrliški knjigi pa čitamo: „Gemma sacerdotalis, quae subjecto sibi populo et Clero, et Autoritate Archidiaconali, qua pollebat, et exemplo, quo praeibat, discretionem prudenti et sancta praeluxit. Cetera in Ecclesia Shuttinensi ad cornu Evangelii in Presbyterio firmiori pro Posteris monumento concisa: vide, lege, meditare. Et haec pauca tantum de hoc Viro dicta, plurima ommissa, innumera et mihi et aliis abscondita, solo Supremo Numini clara indubitanter suppone. . . . Suavissime obiit Vir, cujus memoria in Benedictione est.“

²⁾ Naša slika na str. 289 je natančno posneta po bakrorezu iste velikosti, ki ima ta-le podpis:

*Ob singularem vitae sanctim: et
Doctrin: Ven: vir Max: Leop:
Rasp Plebanus Lithopol: Carniolus
nob: progen: nat: 14: Nov: A: 1673:
qui omnibus omnia factus, plenus
meritis ob: 12: Dec: A: 1742.*

*V. Metsinger pinx: Labaci. F. Wergant
del. Gust. Andr. Wolfgang sc. A. V.*

dovolj znano od drugod.¹⁾ Vseskozi je srečno posnemal Raspovo delovanje. Umrl je l. 1784.

Izmed sotrudnikov Raspovih v Kamniku je bil kapelan *Jurij Fabijan*. L. 1739. se je preselil v Cerklje in tu je kot župnik delal do svoje smrti l. 1766., torej 27 let po vzoru svojega modrega vodnika. Marljiv v vsem svojem delu se je trudil zlasti za lepoto cerkvá. Sezidal je podružnice v Šmartnem, Stiški Vasi, Dvorjah in na Zgornjem Berniku. Župni cerkvi pa je omislil več vkusnih in dragocenih mašnih plaščev ter dve lični cerkveni omari.

V tuhinjski dolini so pastirovali bivši kamniški kapelani: *Paglovec* v Spodnjem Tuhinju, *Anton Žerovnik* († 1744) v Zgornjem Tuhinju in *Dizma Irlič* v Špitaliču.

Najbolje se je vtopil v Raspovega duha in najpožrtvovalneje sledil njegovemu sijajnemu vzgledu znani slovenski pisatelj *Frančišek Mihael Paglovec*. Tri leta (1702—1705) je bil kapelan v svojem rojstvenem mestu. Nato se je preselil, 26 let star, kot župnik v Spodnji Tuhinj in tukaj je ostal do svoje smrti 11. svečana l. 1759., torej nad pol stoletja. Bil je Raspu desna roka; imenovati ga smemo „Raspa II“.

V svojem župnišču je priredil šolo, v kateri je poučeval on sam s svojim kapelanom. Imel je prav za prav nekak zavod, ker po šest dečkov je pri njem stanovalo ter poleg šolskega pouka dobivalo tudi vsakdanjo hrano. Drugi učenci so stanovali nekaj pri kapelanu, nekaj pa po zasebnih hišah. Učil jih je razven najnavadnejših predmetov tudi latinščine. Kadar ni utegnil poučevati, poslal je gojence med kmete, da so jih učili brati in pisati. Vzgojil je več takih potovalnih učiteljev, ki so se razkropili daleč na okoli, nekateri tudi na Štajersko v Savinjsko dolino. Zadnji njegov gojenec, neki *Povh*, je umrl kot zasebni ljudski učitelj v visoki starosti okoli l. 1820.

¹⁾ Sezidal je l. 1762. ob svojih troških cerkev sv. Ane v Tunjicah popolno po vzoru cerkve sv. Neže v Rimu. Njegov životopis glej v „Zvonu“ l. 1885.

Paglovčev sotrudnik je bil tudi njegov kapelan *Jernej Grošelj*, čigar sorodnik *Janez Mihael Grošelj* je postal cistercijan v Stični. Po zatoru samostana je bil kapelan pri sv. Jakopu v Ljubljani, potem pa župnik v Lescah, v Cerkljah in v Železnikih, kjer je ustanovil šolo in se odlikoval po veliki darežljivosti. Da je bil popolno Raspovega in Paglovčevega duha, priča njegov kratki, a tehtni nagrobni spominik, ki se glasi:

Michael Groshel,
faimaster, ogha
teh bogeh, ustuarunik
te sholle.
1816.

Med Paglovčeve gojence smemo šteti tudi *Jurija Staravašnika*, ki je bil rojen l. 1748. v kamniški župniji, menda na Gojzdu. Postal je na Dunaju doktor zdravilstva in kmalu potem vseučiliški profesor v Freiburgu na Badenskem. Slovel je kot učenjak in bil po svoji postrežljivosti povsod jako priljubljen. Kot žrtev svojega poklica je umrl 26. sušca l. 1792. za kugo, ki je tedaj mnogo ljudij pomorila.¹⁾ Njegov starejši brat je umrl kot frančiškanski brat *Bruno* l. 1809. v Samoboru. Bil je samostanski organist.

Najbolj je zaslovel Paglovčev učenec *Jurij Japelj*, ki je l. 1807. umrl v Celovcu kot kanonik in imenovani škof tržaški. Sam se v nekem spisu hvaležno spominja svojega učitelja, češ da ga je poučeval v „kranjščini“.

Tudi *Japelj* je bil prešinjen Raspovega duha. Ko je bila l. 1787. ustanovljena nova župnija *Ježica* pri Ljubljani, pustil je svojo jako ugodno in častno službo, v kateri je bil vikarij ali župnik pri sv. Petru v Ljubljani in vodja *Schillingove* ustanove, pa se je preselil za župnika na *Ježico*, kjer je imel slabo, majhno cerkvico in preprosto pritlično kmetiško hišo za župnišče. Čeprav je imel sam tako skromno in tesno stanovanje, vendar se je nastanil le v enem delu hiše; drugi del pa je porabil za šolo. Učil je mladino vseh najpotrebnejših učnih tvarin.

¹⁾ Več o tem možu: *Zvon*, 1895. 79—80.

Kakor Paglovec, tako jih je tudi on jemal seboj pod milo nebo, in v senci kakega široko razrastlega drevesa so sedli na tla in čitali ali pa se razgovarjali o tem in onem. Japelj jim je razkazoval in tolmačil to in ono, potem pa jih je izpraševal, in učenci so mu odgovarjali. Za oddihljaj jim je naročal, da so morali z njiv pobirati kamenje in plevel. Tako je znal združevati koristno delo s prijetnim. Zasadil je tudi krasen vrt in učil gojence umnega sadjarstva. To peripatetično učno metodo je rabil pozneje tudi kot župnik v Naklem. Tu se je mnogo bavil tudi z mehaniko. Izkušal je narediti nekak „perpetuum mobile“, a se mu ni posrečilo.¹⁾

V Tuhinju je Paglovec ustanovil tudi ljudsko hranilnico in posojilnico in jih tako vadil prave varčnosti. To je bila baje prva posojilnica na Kranjskem. Koliko so ga gojenci tudi v tem posnemali, ni znano.

Vsakdo mora priznati veliki vpliv in blagodejni uspeh Raspove šole za socialne in kulturne razmere na Kranjskem v 18. stoletju. Po njej se je ljudstvo ne le duševno izobraževalo in likalo, temveč je tudi gmotno napredovalo; saj so bili kmetje poučeni v vseh panogah umnega kmetijstva.

Koliko je pa ta šola storila za prospah slovnstva, zlasti slovenskega?

IV.

Omenil sem že, da katoliška protireformacijska doba ni bila ugodna za slovnstveno delo. Ljudstvo je po luteranskem vplivu duševno in gmotno tako propadlo, da je bilo treba najprej podivjane duhove umiriti in poblažiti. To pa se je moglo doseči veliko bolj z živo besedo in z gmotno podporo nego s knjigami. Kaj bi sicer pomagala knjiga v rokah ljudstva, ki se zanjo ni zanimalo. Duhovniki, katerih je bilo tedaj pičlo število, so imeli preveč drugega, nujnejšega dela, kakor da bi mogli učiti tudi s peresom. Zato so v tej dobi napisali le nekaj nabožnih slovenskih knjig ljudstvu za prvo porabo.

¹⁾ Carinthia, 1852.

Ako bi pisali slovenske znanstvene razprave, kdo bi jih bil čital? Zato so slovenski rojaki objavljali svoja učena dela največ v latinskem in le nekoliko tudi v nemškem ali celo laškem jeziku. Poglavitni vzrok odtujenja slovenskemu narodu je bil torej nedostatek slovenskih šol, katerih nam vlada ni hotela dati, narod sam pa si tudi ni znal in ni mogel dovolj pomagati. Jediní duhovniki so se bavili z naobrazbo mladine, in to do cela iz proste volje brez vsakega bodrila ali celo podpore od vladne strani. Da pri vsi svoji dobri volji in vkljub toliki nesebični požrtvovalnosti niso toliko dosegli, kolikor so brez dvoma želeli, je vsakemu lahko umevno. A vendar moramo strmeti nad uspehi tedanjih zelo primitivnih „farovških šol“, in može, ki so jih vodili in vzdržavali s toliko požrtvovalnostjo in vstrajnostjo, moramo smatrati za najbolj zaslužne slovenske narodnjake in pospeševalce prosvete, čeprav nam niso zapustili nič pisanega ali tiskanega. S človeško omiko bi bilo pač zelo slabo, ako bi veljalo le to, kar je slučajno zapisano na papirju ali pergamentu. Odločilen za prosveto ni niti papir niti pergament s črnilom popisan, temveč živi, sveži in pravi duh, ki veje odkoderkoli, bodisi neposredno iz prosvetljenega razboritega srca, bodisi tudi posredno iz dobre knjige.

In takega duha poln je bil slavni Rasp in ves njegov duhovni zarod. Čeprav tedanja doba ni bila ugodna za slovnstveno delo, vendar bi bila Raspova šola nedostatna, če bi ne mogla pokazati nobenega slovnstvenega plodu. No, tudi teh nahajamo ne malo; toda ista skromnost, ki je vodila prvega učitelja, vodila je tudi njegove gojence, da so duševna svoja dela pač dajali med ljudstvo, svojo osebo pa kar najbolj prikrivali pred javnostjo. Vendar se kaže njih vpliv v kranjskem slovnstvu skozi celo 18. stoletje kakor rudeča nit, sedaj bolj očitno, sedaj bolj prikriti.¹⁾

¹⁾ Paglovec izjavlja svoja načela tako-le: V' Svetih pissanih bukvah se ima ta gola resnica, inu nikar ta modra zgovornost iskati. To S. Pismu se ima z' tajstim Duham brati, z' katerim je sturjenu. V' Bukvah bi imeli več naš nuc, koker to snažnu,

Tuhinjski kapelan Fr. Pustavrh¹⁾ je l. 1862. objavil v „Novicah“ neko knjigo, katero je našel v Tuhinju.²⁾ „Imam stare pesemske bukve, katerih prva polovica je tiskana, druga v rokopisu. Obsegajo pesme pobožne, nekatere gotovo že silno stare. Prva tiskana polovica nima napisa; se je zgubil. Druga polovica ima pa na čelu ta-le napis: ‚Cantilenae variae partim antiquae, partim novae in hunc libellum transscriptae, ne pereant et oblivioni dentur, ut posteris devoto usui esse queant.‘ In h koncu podpis ‚Has cantilenas conscripsit in octobri 1733 Antonius Wider Parvista.‘

Ta A. Wider je bil rojen 16. prosinca l. 1722. v kamniški župniji in je bil Raspop in Paglovčev gojenec. L. 1739. je stopil v frančiškanski red (o. Roman) in 5. vinotoka l. 1782. umrl kot gvardijan v Nazaretu. Ko je pisal ono knjigo, je bil torej 11 let star in „parvista“ t. j. prvošolec.³⁾ Seveda sam ni pesmij zložil, temveč jih je po naročilu svojega učitelja prepisal na čisto. Pesni sta zlagala najbrže Rasp in Paglovec in še kak drug duhovni sotrudnik. Mnoge narodne pesmi so pa gojenci pač med narodom nabrali in Rasp, oziroma Paglovec, jih je dal

ali vissoku govorjenje iskati. Toku radi imamo te andohtlive inu majhene vučenosti bukve brati, koker te, kir so vissoke inu globoke vučenusti. Ne pusti se skuz prestimanje tiga Pissaria, kateri je te bukve popissal ali slošil, pregovoriti, nauprašej, aku je velike ali mejhene vučenusti bil, samuč ta lubesen te čiste, inu gole resnice ima tebe k' branju uleči. Nauprašej, kdu je letu dial, ali rekal, temuč kar je tukaj govorjenu, letu si ti k' sercu jemli.“

¹⁾ Primeri: Frančišek Pustavrh, slikar. „Dom in svet“, 1892. 289–293.

²⁾ „Novice“, 1862. 43–44, kjer je ponatisnjena dolga slovenska pesem z latinskimi naslovom: „Cantus alius de vanitate mundi.“

³⁾ Njegov mlajši brat je umrl kot o. Maksencij l. 1804. v Brezicah. Njih oče Martin je bil voznik v mekinjskem samostanu. Umrl je 5. mal. travna l. 1733. za opekljami. Veliko soboto popoldne ob treh je namreč samostanski gosji pastir streljal goloba, ki je pribežal na svisli. Streha se je vnela, in v par urah so bila vsa samostanska gospodarska poslopja upepeljena. Martin Wider pa je hotel oteti svojo obleko; a ogenj ga je zajel in ga tako poškoval, da je drugi dan umrl.

zapisati. Tiskani, nam doslej neznani izvod je morda Rasp objavil že preje.

Da je Paglovec¹⁾ med prvimi slovenskimi pisatelji 18. stoletja, je znano. A na nobenem delu ni podpisal svojega imena. Njegov običajni podpis na knjigah se je glasil: „skuzi eniga Mašnika iz Gorenske Crainske strani.“ Da ni stopil nikoli s svojim imenom na dan, je poglavitni razlog njegova skromnost. Razven tega uvidimo iz raznih okolnostij, da Paglovec knjig ni pisal le sam, temveč so mu pomagali tudi njegovi duhovni sotrudniki. Škofijsko potrdilo na njegovi evangeljski knjigi l. 1741., kjer je podpisan generalni vikarij J. J. Schilling, se glasi med drugim: „Epistolas et Evangelia nunc denuo per viros peritos ad hunc finem a nobis deputatos accurate revisa“ etc. V predgovoru knjige Tomaža Kempčana (1745) pa pravi doslovno: „Ta imenitni preštmani Vučenik Thomas Kempensis Lete njegove slate Bukvice za volo teh lepih, inu svetih navukov so v' usse sorte spraha, ja cilu, koker priča Henricus Somelius en imeniten Jesu-vitar v Turško spraho prestavlene, inu nobene Bukve sunej svetiga Pisma nisso ble tulkukrat predrukane, koker so ble lete . . . De bi tedei tudi ti lubi Slovenci inu Crainci tiga velikiga nuca inu fruhta, kateri skuz branje, ali poslušanie teh Bukvic se zadoby, se mogli poslušiti, inu k' nucu nyh dušic se delešni sturiti, se je ta mujo perlošila taiste v Cransko okuli Lublane navadno spraho prelošiti, z' tako skerbjo, inu spregledaniam, de tudi ti gmein ludje bodo taiste lahko sastopili, dokler pri tem delu, to je, de so se lete Bukvice v' Crainsko spraho prestavile, so se taki Mošje pomujali, kateri te štiri spraha, Latinsko, Nembško, Laško inu Crainsko so dobru znali, inu zastopili, de skusi to, kar v' Latinski sprahi je bilu tešku sastopit, je nekei ta Nembška, nekei pak tudi ta Laška, inu skorei leta nar več resločila, kaj je otel ta Vučenik z' en navuk nam naprei nesti.“

¹⁾ Bil je „Artium et Philosophiae Magister et Theologiae Licentiat.“

„Censura revisoris“ te knjige je datirana v Kamniku 27. grudna 1744. Pregledal jo je o. Anton Kalan.

Koliko slovenskih knjig je Paglovec spisal, ni mogoče popolno določiti; Kopitar navaja nekaj njegovih del in potem pravi: „Es mögen noch mehrere Krainische Uebersetzungen den Pfarrer Pagloviz zum Urheber haben: aber er nannte sich nirgends.“

Paglovčevo delo, ali vsaj po njegovem vodilu poslovenjene so te-le knjige: 1. Tobiove bukve... H' timu so se perdiale ene lepe viže nu manjere bogu služiti, nu sveti ray si saguišat, sa gmain ali kmetiske inu deloune ludy. V Lublani, 1733. 12°. 307; II. natisek 1742. — 2. Thomasa Kempensaria Bukve. V katerih je zapopadenu to podvučenje, koku en sledni, bodi kakeršniga stanu očē, ima, inu zamore po Christusovim navuku inu živleniu svoje živlenie pelati, vižat inu rounati, za Christusam v' pravi brumnosti hoditi. V' to Cransko okoli Lublane navadno Spraho skerbnu, inu svestu prestaule. Skusi dva Masnika Petrinarja, inu Faimaštra iz gorenske Crainske strani k duhovnimu nucu tim Slovincam v' druk dane. Labaci, 1745. 12°. 496. Kot priloga sledi: „Tabla teh puštabou, iz katerih se samore kdu lehka navučiti brati.“ — 3. Sveta Voiska to je: Svetu podvučenje, koku ima ta človik čez sovražnike te duše se štritat, inu usse hude želle premoistriti, skuzi to se h' pravi Brumnosti povzignit po Navuku P. Lorenca Scupuli. Ordna s. Cajetana... Labaci, 1747 8°. 250. — 4. S. Lucie Andoht v' gorenski Krayski strani. V' Dražgošah 1750. 8° — 5. Zvesti Tovarš enga sledniga Christiana, katiri skuzi ta Catechismus, ali potrebni Kerščanski Navuk niemu kaše to pravo pot pruti Nebessam... Labaci, 1767. 8°. 198. Škofijstvo je to knjigo odobrilo že 30. sušca 1760, torej kmalu po Paglovčevi smrti.

Paglovec s svojimi tovariši je po naročilu ljubljanskega škofa Sigismunda Feliksa grofa Schrattenbacha priredil za tisk tudi novo evangeljsko knjigo, ki je bila tiskana v Ljubljani l. 1741. 8°. 456 + 78. Safařik pravi: „Der Besorger dieser Ausgabe war,

der allgemeinen Tradition zu Folge, der Pfarrer Paglovic.“ — Drugi natiski so priredili menda njegovi sodrugi, nekoliko morda tudi sam. 1764. 8°. 420. — Knjigi obsegata poleg nedeljskih evangelijev in beril tudi cerkvene pesmi (429–456) in v prilogi kratek katekizem in trojne litanije.

Novo izdajo evangeljske knjige z dotičnimi duhovnimi pesmimi je priredil l. 1787. Jurij Japelj sam.

Razven teh del smemo Paglovcu ali vsaj njegovim sotrudnikom pripisovati še nekatere slovenske knjige, n. pr. 1. Kratki zapopadek christianskiga navuka od Roberta Bellarina... k' nucu vsiga karšanstva iz povelja Rimskiga Papeža Clemena tiga VIII. vkupelj zložen, zupet v tem lejo 1725 od sedajnega Rimskiga Papeža Benedikta tiga XIII. vernim Christianam perporočen... — 2. Premišlujvaina na vsaki dan tega tedna... 1753; II. natisek 1757; III. natisek 1796. — 3. Pot svetiga križa itd. ok. l. 1750. Catechismus... Petra Canisiusa... k špoganiu vsih Gospudov Faimoštrov, Duhovnih oskerbnikov, vučnikov... 4. natisek l. 1766.

L. 1725. je prišla na svetlo prva slovenska „Pratika“ za l. 1726. Natisnjena je bila v Augsburgu. Poslej je leto za letom šla ljudstvu v roke, ki jo je z veseljem rabilo. Tiskal pa jo je pozneje tiskar Reichhardt v Ljubljani. To delce je bilo popolno predelano po sličnem nemškem vzorcu. Kdo ga je presadil na slovenska tla, ne vemo; a z veliko dozdevnostjo smemo to zaslugo pripisovati Paglovcu ali pa celo Raspu. Najbrže je le-ta sprožil idejo, oni pa jo je dovršil. Ravno tam, kjer je bila natisnjena prva pratika, se je tiskala nekoliko pozneje slika župnika Raspa. In v poznejši dobi je vsa Paglovčeva dela tiskal isti Reichhardt. Oba moža sta pač uvidela, kolikega pomena je sicer neznatna pratika za preprosto neveščē ljudstvo. Zanimivo je tudi, da je prvi letnik zagledal beli dan uprav v „svetem letu“, ko je bilo gibanje v narodu nenavadno živahno.

Izmed Rasповih in Paglovčevih gojencev, ki so se razkropili križem domovine, so

tudi nekateri slovstveno delali, a največ v latinskem jeziku.

Kakor je Paglovec sam že l. 1705., torej takoj po svojem odhodu v Tuhinj, začel pisati kroniko, ki se še sedaj hrani, tako je njegov, oziroma Raspov gojenec, frančiškan o. Maver Fajdiga, rodom iz Mekinj, pisal v novomeškem samostanu zelo zanimivo kroniko, ki poroča ne le o redu in samostanu, temveč tudi o javnih razmerah.

Gregorij Kramar, Kamničan, je l. 1758. sestavil „Proprium Sanctorum“ v porabo duhovnikom ljubljanske škofije in sicer formular za misale in za brevijar. Vnovič je bilo to delo natisnjeno l. 1778. 8°. — Morda je uprav ta duhovnik priredil tudi novi natis „Rituale Labacense“ l. 1767. z nekaterimi slovenskimi odstavki.

Provincijal o. Oton Spruk je spisal tri latinske knjige, med drugim dve deli „Dissertationes dogmaticae“. Profesor dr. Jurij Staravašnik je spisal več zdravniških latinskih knjig. O. Avguštin Irlič, zadnji prijor v premonstratski kanoniji Grebinj na Koroškem, ki je l. 1800. umrl kot župnik, je objavil knjižico: *Andächtige Beschreibung des Bergs Calvari zum hl. Kreuz genannt*, 1773.¹⁾ Ahacij Stržinar, ki je bil župnik in škofijski komisar v Gornjem gradu, je bil kot loški sorojak Raspov in sovrstnik brez dvoma s tem in s Paglovcem dober prijatelj. Sta-li ta dva nanj vplivala, da je uvedel bratovščino sv. Frančiška Ksaverija v Stražah in da je dal na svetlo dvojno slovensko pesmarico (1729 in 1730), ni moči določiti.

Koliko je delal slovstveno Jurij Japelj, je dovolj znano. Omeniti le treba, da je uprav po vzgledu svojega učitelja Paglovca zbral več duhovnikov skupaj in ž njih pomočjo poslovenil celo sveto pismo (1784—1802).

Slovenščina v Paglovčevih knjigah je še zelo slaba. Tekom let v tem pogledu ni nič napredoval. Iz tega smemo sklepati, da je bil tudi slovenski pouk v njegovi šoli zelo

nedostaten. Rasp in on sta se ozirala le bolj na praktične potrebe ljudstva, in zato se jima je zdelo jezikoslovje menda nebitvena stvar. Paglovec sam je dobro čutil okornost svoje „slovenščine“, a si ni znal pomagati. V predgovoru svoje evangeljske knjige se opravičuje s Schönlebnovim načelom, ki pa ni prav nič srečno.¹⁾ Kaka razlika v jezikoslovnem oziru je med Paglovcem in med njegovim duhovitim učencem Japljem, ki je prvi med Slovenci sprožil misel, da se mora slovenščina s pomočjo sorodnih slovanskih jezikov opomoči iz mrtvične odrevenelosti! A vendar, ako preudarimo Paglovčeve ne majhne zasluge za naobrazbo slovenskega naroda, potem lahko prezremo njegove tudi ne majhne slovniške hibe. Saj duh je, ki oživlja. In da je bil Paglovec z Raspom vred poln dobrega narodnega duha, tega po vsem tu povedanem nihče ne more tajiti.

Doklej je trajala „šola“ obeh teh mož v prvotni obliki, ne moremo določiti. A iz raznih okoliščin smemo sklepati, da se je šola v Kamniku nadaljevala še po Raspovi smrti dotlej, da se je ustanovila redna ljudska šola (1780), katero so prevzeli frančiškani in jo srečno vodili nekoliko nad sto let.

Znani komponist Jakop Zupan je po svojem dohodu v Kamnik (l. 1762.) v svojem domu priredil majhen konvikt, kjer je imel več otrok na stanovanju in hrani ter jih je ob enem z drugimi mestnimi otroki poučeval v branju, pisanju, računstvu in godbi. Po smrti beneficijata Sigismunda Reicha l. 1780., ki je imel menda že po Raspovi smrti nekako nadzorstvo nad šolo, je zahtevala deželna vlada, da se ustanovi trivijalna šola, katera bi se polagoma razvila v glavno. V to svrhu naj se dotični beneficij podeli frančiškantom s pogojem, da prevzamejo pouk v šoli. L. 1783. so frančiškani, ki so že doslej poleg Zupana imeli svojo zasebno

¹⁾ Sem smemo uvrstiti menda tudi kamniškega dominikaña o. Marka Sterna, ki je spisal neko nabožno laško knjigo.

¹⁾ „Bene videtur dixisse olim quidam de lingua carniolica: Linguae hujus ignaris nulla praecepta sufficiunt, peritis vix ulla sunt necessaria Scribamus igitur uti quidam olim prudenter dixit, more linguae, loquamur more regionis, et patriae.“

šolo, prevzeli trivijalko in beneficij, a že leto dni pozneje so jo razširili v glavno šolo. Ker je Zupan še vedno vzdrževal svoj „konvikt“, mu je vlada l. 1787. ukazala, naj naredi učiteljski izpit za trivijalko, ako ne, mora svojo „zakotno“ šolo opustiti. Zupan se je uklonil in vstopil med učiteljstvo glavne šole. Že leta 1788. pa se je poleg te ustanovila tudi industrijalna ali obrtna šola, v kateri je poučeval tudi Zupan. Učencev in učenek je bilo tedaj 118, gotovo ne majhno število. L. 1799. se je zasnova poleg deške posebna dekliška šola. Poučevale so: Marijana Irlič, Neža Mejač in Marija Jenič, same domače rojakinje.

Zupan pa se je še poslej bavil z godbo in ustanovil nekako cecilijansko društvo (Academische Confoederation S. Caeciliae). Meščanske sinove je celo do l. 1800 na svojem domu poučeval v godbi. Zaradi starostne onemoglosti so ga zadnja leta v šolskem pouku namestovali frančiškani.

Ako pregledamo velike uspehe in sadove Raspevega delovanja, moramo strmeti, da je bilo v oni dobi mogoče sploh toliko doseči. Njegov vpliv se je kazal v kamniški okolici do najnovejših let. Po raznih hišah so imeli še stare slovenske knjige iz 18. in nekaj tudi iz 17. stoletja, n. pr. Kasteličeve, Barsarjeve, Rogerijeve, Repeževe, P. Janeza od sv. Križa itd. Med zadnje epigone Raspeve šole moramo šteti dr. Jurija Dolinarja (1764 do 1858), ki je imel kot profesor cerkvene zgodovine in cerkvenega prava v ljubljanskem semenišču pri sebi vedno nekaj dijakov na stanovanju in hrani, n. pr. misijonskega škofa I. Fr. Barago, poreškega škofa Antona Peteanija, katere je vzgojeval v istem duhu, katerega smo opazili pri Raspu. Dolinar je bil namreč kot dijak gojenec v frančiškanskem samostanu v Ljubljani, kjer sta nanj vplivala dva neposredna učenca Raspova

o. Bonaventura Skerpin († 1793) in o. Honorat Vadlav († 1826).

Vpliv Raspeve šole je segal iz tuhinjske doline čez Kranjsko mejo na Štajersko.¹⁾ Torej je duševno vodil ves mladi naraščaj od Celja in Gornjega grada tje do Kranja, nekaj sam, nekaj pa po svojih gojencih. Smer njegovega pouka znači najbolj to, da je ves njegov recimo „duševni naraščaj“ zastopal jednaka verska in narodna načela, sicer mirno in tiho, a tem bolj odločno in vstrajno. Vsi, ki so dočakali novi jožefinski, cerkvi in narodu sovražni vpliv, so se mu dosledno upirali. Lajik dr. Dolinar, ki je spoznal iz lastne skušnje dobo pred l. 1780. in še bolj ono, ki je tej sledila, izrekel je kot 95 letni starček l. 1858. na smrtni postelji te-le besede: „Sedaj rad umrjem, ker sem doživel, kar sem želel: spravo med Rimom in Avstrijo (konkordat), razglasenje brezmadežnega spočetja Matere Božje in cerkveni (Vatikanski) zbor, ki se kmalu začne.“ Gledal je morda v duhu zopet vshajajočo ono lepo zarjo, ki je nekdanj svetila.

V kratkih teh potezah sem samo površno opisal delovanje nekaterih mož, ali prav za prav le jednega moža — Raspa iz — 18. stoletja. To je pač lep in zanimiv kos iz naše kulturne zgodovine, in to iz tiste dobe, ko je katoliška duhovščina na Slovenskem — tako pravijo — „spala“! Kdo je „spal“ in kje so „spali“, to se iz teh skromnih vrstic le nekoliko uvidi; a sčasoma se bo uvidevalo vedno bolj, ko se spravi na dan tudi to, kar se doslej ni znalo ali ni hotelo povedati ali celo zapisati. In tedaj naša preteklost dobi vsaj nekoliko lepše in veselejše lice!

¹⁾ Slomšek pripoveduje v svojem spisu „Bratje sv. Cirila in Metoda v naših šolah“ (IV. 35—44) o duhovnikih v savinjski dolini, ki so v župniških prostovoljno učili mladino. Ali ni tudi to sad Raspevega vpliva?